

BOMEN VERPLANTEN KOMT LAAT OP GANG

In de buurt van Ochten (Gld.) plant boomkwekerij J.D. van de Bijl uit Lienden een perceel *Acer platanoides* (Noorse esdoorn). Het zijn (half oktober) de allereerste bomen die het bedrijf verplant. „Vanwege het warme weer zijn we een week of twee later dan normaal. De sapstroom was tot dusver nog te actief om bomen te kunnen verplanten”, vertelt bedrijfsleider Kees van de Bijl. Deze middag worden er met acht medewerkers zo'n 2000 tot 2500 bomen weggezet. Hoewel de grond nog wat aan de natte kant is, komen de Acer's (soorten: Cleveland, Emerald Queen en Crimson King) goed de grond in. Van de Bijl verwacht rond half november alle bomen geplant te hebben.

'AFWISSELEND WERK MET VEEL VRIJHEID, DAT MAAKT ONS VAK ZO MOOI'

Wat zijn de grootste uitdagingen voor boomkwekers in de komende jaren? **Boomteelt Koerier** vroeg drie leden van de studieclub i-Grow om er een middagje over te discussiëren. De beschikbaarheid van arbeid en gewasbeschermingsmiddelen, alsook de toenemende regelgeving baren Hidde van Dam, Arjen Hendriks en Jelle Eppinga de meeste zorgen. „Gemotiveerde mensen binnen halen is al een hele klus. Maar goede mensen behouden is ondertussen al net zo moeilijk.”

Hidde van Dam, Arjen Hendriks en Jelle Eppinga.

Plaats van handeling is het 150 jaar oude landgoed 'Bischoff Tulleken' in Heerde, waar Hidde (29) van Dam samen met zijn vader Arie laanbomen kweekt. „Mijn vader is hier al vanaf begin jaren '80 werkzaam en heeft het bedrijf in 2000 kunnen overnemen. Hij is begonnen met een breed assortiment bomen en heesters, maar gaandeweg helemaal overgestapt op laanbomen. Sinds vier jaar zit ik ook in het bedrijf en dat bevalt tot dusver prima”, vertelt de gastheer terwijl hij zijn twee binnengekomen collega's koffie inschenkt.

i-Grow zorgt voor verbinding

De drie boomkwekers 'bekennen' meteen maar dat ze elkaars bedrijven niet zo heel goed kennen. „Daarvoor zijn ze gewoon te verschillend. Maar er is ook genoeg dat ons bindt, dus het is niet verkeerd om daar eens een middagje over bij te praten”, zegt Arjen Hendriks (31) die samen met zijn vader een kwekerij runt in het Overijsselse Hardenberg. Omdat hij veruit het langst bij de studieclub i-Grow zit - en zelfs bij de oprichting in 2011 betrokken was - vertelt hij in het kort waar deze

voor staat. „i-Grow is opgericht om jonge boomkwekers in Noordoost-Nederland wat meer met elkaar te verbinden. Dat is nodig, omdat de bedrijven hier tamelijk ver uit elkaar liggen en je dus niet zomaar even bij een collega op bezoek gaat. Elk jaar organiseren we zo'n drie à vier bijeenkomsten, waarbij we vooral andere bedrijven bezoeken - deels ook buiten onze eigen sector. Binnenkort gaan we bijvoorbeeld naar de Grolsch-brouwerij, vooral om over hun marketingstrategie te horen”, zegt hij met een brede grijns. Jelle Eppinga uit Nijemirdum is met 47 jaar de senior van het drietal. Hij richt zich met zijn bedrijf vooral op het vermeerderen van Cornus (bloemkornoelje), een tamelijk specialistische tak van sport. „Júist omdat we als bedrijf heel specialistisch bezig zijn, vind ik het prettig om wat breder geïnformeerd te blijven over zaken die in de boomteelt spelen. Als lid van i-Grow heb je de mogelijkheid om bij te praten met collega's en leer je altijd weer iets bij”, zegt hij.

'Arbeid wordt een steeds groter probleem',
lees verder op pagina 4.

IN DEZE KOERIER...

BIO 1020 prima verzekeringspremie
tegen taxuskever'

2

'Dagelijks sleutelen aan een betere en
duurzamere teelt'

3

Continu blijven werken aan weerbare planten'

5

'Groene strategieën vergen kennis, inzicht en
een lange adem'

6

'Geen moment spijt gehad om door te gaan
met het bedrijf'

7

'BIO 1020 PRIMA VERZEKERINGSPREMIE TEGEN TAXUSKEVER'

„Het is mooi dat BIO 1020 weer terug is op de markt. Wij hebben er goede resultaten mee geboekt. Met name tegen de taxuskever, maar ook tegen trips en rozenkever.” Dat zegt René van Gastel van adviesbedrijf GroeiBalans in Zundert. Samen met compagnon René Jochems heeft hij veel onderzoek gedaan naar de praktische toepasbaarheid van BIO 1020. Nu het middel - na een afwezigheid van drie jaar - weer beschikbaar is, verwacht hij dat het weer volop ingezet gaat worden in de boomteelt en vaste planten teelt. „Vooraf in teelten waar taxuskevers een grote rol spelen, zoals sierheesters en sierconiferen, is het een belangrijk middel om schade te voorkomen.”

„De kennis is er wel. We moeten die alleen weer even wat opfrissen en actualiseren”, zegt René van Gastel wanneer het middel BIO 1020 ter sprake komt. Samen met compagnon René Jochems is hij vele jaren een ‘aanjager’ geweest van dit biologische middel op basis van de schimmel *Metarhizium anisopliae* (zie ook kader). „We zijn blij dat BIO 1020 nu weer terug is, want in de boomkwekerij heeft het een goede naam opgebouwd, met name als bestrijder van taxuskever. Daarin was het al min of meer onmisbaar geworden.”

GroeiBalans heeft van oudsher een redelijk grote klantenkring in de boomkwekerij en vaste planten sector - met name telers die naar een basissysteem met minimale chemie streven en zoveel mogelijk met biologie willen doen. „We helpen telers om door te schakelen naar robuuste en weerbare teeltsystemen waarbij op een zo natuurlijk mogelijke manier wordt gewerkt. Het gebruik van biologische middelen, zoals BIO 1020, kan daarbij een prima ondersteuning bieden”, aldus Van Gastel.

Verschimmelde taxuskevers

De belangrijkste toepassing van BIO 1020 is de bestrijding van taxuskever. GroeiBalans heeft daarvoor een groot aantal praktijkproeven en -tests uitgevoerd bij telers, wat veel praktische kennis heeft opgeleverd over de beste manier van toepassen. Van Gastel herinnert zich nog één van de eerste gebruikers die een handvol BIO 1020 toepaste. „Een tijdje later zagen we overal verschimmelde taxuskevers liggen. We waren meteen overtuigd: met dit middel moeten we doorgaan.”

BIO 1020 kan zowel in containerteelt als in de vollegrond worden toegepast. Voor teelten die gevoelig zijn voor taxuskevers, zoals sierheesters en sierconiferen, is het volgens de adviseur zelfs een onmisbare ‘verzekeringspremie’ tegen schade.

René van Gastel is mede-eigenaar van adviesbureau GroeiBalans in Zundert (N-Br.).

Voor toepassing in de vollegrond geldt een dosering 12,5 kg/ha (max. 2 x 12,5 kg/ha per jaar), voor de containerteelt 0,5 kg/m³. „Deze hoeveelheden zijn ook minimaal nodig om een goed resultaat te behalen, zo weten we vanuit de praktijk. Bezuinigen op de dosering is dus zeker af te raden”, zo benadrukt Van Gastel.

Grond mengen met compost

Zeker zo belangrijk voor een goede werking van BIO 1020 is dat de schimmelsporen in een (licht) organisch milieu terecht komt. „De schimmelsporen in het middel hebben een koolstofbron nodig om zich te kunnen voeden en te kunnen groeien, vooral tijdens de start. Is die voedingsbron er niet, dan werkt het middel aanzienlijk minder”, zo weet de adviseur. Hij raadt daarom aan om de potgrond op te mengen met 5 procent RHP groencompost. Een mulchlaag aanbrengen rondom de planten in de vollegrond werkt ook prima.

Larve van de taxuskever

Een alternatief voor compost is korrelvormig of vloeibaar huminezuur. In de containerteelt dient dit iedere 3 tot 4 weken bij de plant te worden toegevoegd, in de volle grond kunnen huminezuurkorrels worden aangebracht bij het planten. „Omdat compost wat extra vocht vast kan houden en ook minder luchtig is, zijn sommige telers huiverig om het te gebruiken. Huminezuur is dan een veilige keuze, vooral in gevoelige soorten zoals *Skimmia*, *Pieris* en *Hortensia* en ook veel vaste planten.”

Trips en rozenkever

Behalve tegen de taxuskever, heeft BIO 1020 ook een goede werking op het popstadium van trips. Vooral (zaai- en stek)bedrijven met tripsgevoelige soorten als *Hortensia*, *Euonymus*, *Photinia* en *Acer* behalen daar volgens Van Gastel goede resultaten mee. Daarnaast heeft het middel zich ook bewezen tegen de rozenkever, die met name in kerstbomen een flinke plaag kan zijn. „Hier is de toepassing van BIO 1020 al zo ongeveer standaard geworden”, zo weet hij.

Tot slot benadrukt de adviseur dat een succesvolle toepassing van BIO 1020 nauw samenhangt met het milieu waarin de schimmel terechtkomt. „Het belang van organische stof heb ik benoemd, maar let ook op andere factoren zoals een luchtige en licht vochtige bodem zonder storende lagen of andere belemmerende factoren. Doorslaggevend is dat de gebruiker biologisch durft te denken én te doen. Want, hoe beter de schimmel het in de bodem naar zijn zin heeft, hoe beter het resultaat zal zijn.”

ZO WERKT BIO 1020

BIO 1020 bestaat uit gekookte rijstkorrels die teruggedroogd zijn en waarop de schimmel *Metarhizium anisopliae* is geënt. Door de rijstkorrels in de bodem in te werken komen de sporen van de schimmel in aanraking met de verschillende stadia (eitjes, poppen en larven) van de taxuskever. De schimmel tast het insect vervolgens zodanig aan dat deze sterft.

BIO 1020 pakt de hele cyclus van de taxuskever aan; dus niet alleen de kevers maar ook de larven. Daardoor wordt de complete cyclus doorbroken.

Rijstkorrel waarop de schimmel *Metarhizium anisopliae* is geënt.

Volwassen taxuskever

'DAGELIJKS SLEUTELN AAN EEN BETERE EN DUURZAMERE TEELT'

Voortdurend slimmer, kwalitatiever en duurzamer telen. Dat is dé grote missie voor kwekerij Joost Sterke in Haaren (N-Br.). „We investeren veel in precision farming. Planten, snoeien, rondsteken en ondersnijden gebeurt bij ons allemaal op GPS. Met behulp van een bodemscanner brengen we heel gericht voeding en water aan via ondergrondse druppelslangen. Met een drone tellen we onze planten en meten we ook meteen de formaten. Dat alles levert een schat aan informatie op, waarmee we onze producten en bedrijfsvoering telkens weer een stukje beter en efficiënter kunnen maken”, zo vat eigenaar Joost Sterke de sterke ‘innovatiedrive’ samen. Ook vergroening en verduurzaming van de gewasbescherming heeft al jaren de volle aandacht. Dat gebeurt onder andere met het middel BIO 1020, dat succesvol tegen taxuskever wordt ingezet.

„We zijn net zo’n beetje klaar met planten en beginnen nu met afleveren. Op dit moment komen er zo’n tien wagens per dag laden. Die gaan nog lang niet helemaal vol, maar het begin is er weer”, zegt Joost Sterke tijdens een rondje over het bedrijfsterrein en langs de velden. Zowel buiten als in de loodsen ziet alles er opvallend geordend en opgeruimd uit. „Allemaal te danken aan mijn team van vaste medewerkers”, zegt Sterke, „die werken hier niet alleen, maar denken ook voortdurend mee hoe het slimmer, beter en netter kan. Daar ben ik echt ontzettend blij mee.”

Hoewel het bedrijf de afgelopen jaren al fors groter is geworden, is er ook dit seizoen weer het een en ander uitgebreid en vernieuwd. Zo is er een hectare containerveld aangelegd en is een flink deel van het bestaande containerveld volledig gerenoveerd. Verder is er geïnvesteerd in extra tunnelkassen, waardoor er in de wintermaanden meer productie gedraaid kan worden (met meer arbeidsspreiding) en er ook veel minder schaderisico’s zijn bij (zware) nachtvorsten in het voorjaar.

Regelmatische groei zonder stress

Behalve in productiecapaciteit wordt er ook volop geïnvesteerd in innovatieve teeltkennis. In de kantine laat Sterke op de computer zien wat er met behulp van scanners, sensoren en andere precisie-apparatuur allemaal gemeten kan worden in en rondom de plant en hoe daar met gerichte voeding en vocht op gespeeld kan worden via een uitgebreid netwerk van ondergrondse druppelslangen. „Alle maatregelen die we nemen zijn gericht op een regelmatige groei met zo min mogelijk stress. Daardoor verbeteren we niet alleen de kwaliteit en uniformiteit van onze producten, maar zorgen we er ook voor dat ziekten en plagen zo min mogelijk kans krijgen.”

Gevraagd naar de invloed van vocht en voedingsstoffen op ziekte en plagen zegt Sterke dat deze ‘er zeker is, maar tegelijkertijd moeilijk inzichtelijk te krijgen is’. „Wij gebruiken veel verschillende soorten meststoffen in allerlei samenstellingen en doseringen. Daar komt ook nog de invloed van het water bij. Niet alleen de hoeveelheden, maar het toepassingstijdstip en de intervallen luisteren nauw. Dankzij proeven met specifieke sensoren - zoals plantdikte- en sapstroommeters - weten we daar nu veel meer van.”

Ter illustratie toont hij een grafiek waarop te zien is welk effect een watrigheid heeft na een koude nacht met een lage bodemtemperatuur. „De groei is er in één klap helemaal uit en de plantdikte-meter geeft zelfs aan dat de planten dunner worden! Dat soort nieuwe inzichten helpen ons om de watrigheid nog weer wat preciezer te sturen”, aldus Sterke.

Minder chemie, maar zeker niet zonder

Hoewel er voor wat betreft plantweerbaarheid en gezondheid zeker iets te winnen valt met een uitgekende watrigheid en voeding, blijven gewas-

beschermingsmiddelen absoluut noodzakelijk om ziekten en plagen de baas te blijven, zo bedrukt de plantenkweker. Van de drie belangrijkste ziekten en plagen op zijn bedrijf - meeldauw, dopluis en taxuskever - is vooral bij meeldauw concreet ‘iets te halen’ met voeding en water. „De afgelopen jaren zijn we naar schatting zo’n 30 procent minder chemie gaan gebruiken tegen meeldauw. Die winst zou je dus op het conto van een beter uitgebalanceerde voeding en watrigheid kunnen schrijven... Maar dan nog hebben we gewoon gewasbeschermingsmiddelen nodig om meeldauw onder controle te kunnen houden. Het kan dus minder, maar zeker niet zonder.”

Wél probeert de kweker waar mogelijk een slag te maken naar meer duurzame middelen. Een mooi voorbeeld daarvan het gebruik van BIO 1020 tegen taxuskever. Sterke vertelt dat deze plaag in een groot aantal van zijn teelten schade kan veroorzaken, zoals in Taxus, Thuja, Photinia, Rhododendron en Viburnum. „We hebben er dus alle baat bij dat een goed middel als BIO 1020 nu weer op de markt is.” Met de woorden ‘nu weer’ doelt Sterke op de tijdelijke afwezigheid van middel van 2020 t/m 2022 - een periode die hij gelukkig kon overbruggen door op de valreep nog een flink hoeveelheid van het middel in te slaan.

Even flink schudden aan de taxusplanten en vervolgens kijken of er taxuskever onder ligt. Volgens Sterke is dit een eenvoudige, maar zeer doeltreffende manier om te controleren op taxuskever. Mede door de inzet van BIO 1020 is taxuskever goed onder controle te houden.

Joost Sterke heeft een plantenkwekerij in Haaren (N-Br.). Op een oppervlakte van 50 ha buitenteelt, 5 ha containerveld en 1,4 hectare kas teelt het bedrijf zo’n 250 verschillende soorten heesters. Photinia, Prunus, Taxus, Fagus en diverse siergrassen zijn de belangrijkste soorten. Joost Sterke heeft 15 vaste medewerkers in dienst.

Taxuskever goed beheersbaar

Sterke past BIO 1020 toe bij alle soorten die gevoelig zijn voor taxuskever. Dat gebeurt tijdens het planten, waarbij een kleine hoeveelheid BIO 1020 in een mengsel met langwerkende meststoffen in de boorgaten wordt meegegeven. „De schimmel zit daardoor meteen rondom de plant en kan de larven van taxuskever dan meteen aanpakken”, zo legt hij uit. Om de schimmel actief te houden, moet de grond er rond omheen (enigszins) vochtig blijven. Sterke kan hierop sturen met de ondergrondse druppelslangen die overal in het veld liggen.

Hoewel taxuskever met BIO 1020 niet volledig te bestrijden is, is de plaag wel goed beheersbaar in alle gevoelige teelten op het bedrijf. „Wat dat betreft is het middel een belangrijke schakel binnen ons bedrijf die we niet graag meer zouden missen. En het feit dat BIO 1020 ook nog eens biologisch is, maakt het naar de toekomst toe alleen maar belangrijker”, zo besluit de boomkweker.

Photinia is een van de hoofdsoorten. De potten worden afgedekt met snippers van Miscanthus (olifantsgras), een product dat sinds kort ook door het bedrijf wordt geteeld en vermarkt onder de naam Miscanthus-Agri.

'ARBEID WORDT EEN STEEDS GROTER KNELPUNT'

Gevraagd naar de grootste uitdagingen binnen hun vak noemen ze allereerst het behoud van voldoende arbeidskrachten. Voor Jelle Eppinga is dat een heel actueel knelpunt, omdat er onlangs twee vaste medewerkers voor een andere baan hebben gekozen. „We zien steeds vaker dat medewerkers na een paar jaar gewoon iets anders willen, een nieuwe uitdaging. Natuurlijk is dat ieders goed recht, maar het is wel balen, vooral wanneer ze na een paar jaar net de kneepjes van het vak onder de knie hebben.” Ook Arjen Hendriks merkt dat trouwe en toegewijde medewerkers steeds moeilijker te vinden zijn. „We proberen het werk aantrekkelijker te maken door steeds meer te mechaniseren. Zo werken we al een paar jaar met schoffelmachines, waardoor we steeds minder handwerk hebben. Hoewel die machines veel geld kosten, doen we onze medewerkers er een plezier mee. Het werk wordt gewoon leuker.” Toch blijft

zones de telers ook nog eens écht een hoop geld.” Ook de steeds ruimere rechten voor werknemers voelen de drie ondernemers als een toenemende last. Van Dam geeft als voorbeeld het geboorte- en vaderschapsverlof waarmee hij op dit moment te maken heeft. „Mijn vaste werknemer is vader geworden - wat natuurlijk hartstikke leuk is. Maar daar zitten tegenwoordig een groot aantal vrije dagen aan vast, waardoor wij een flink stuk arbeid missen. Het is niet dat ik dat mijn werknemer niet gun, maar het is voor ons wel een puzzel om het arbeidsplaatje rond te krijgen, vooral omdat we maar één werknemer hebben.” Arjen Hendriks herkent het gevoel dat er momenteel wel 'heel erg veel op het bordje van de werkgever terechtkomt'. „Ik ken een paar collega's die daarom maar weer in loondienst zijn gegaan. Gewoon om van al dat gedoe af te zijn. En eerlijk gezegd: ik snap ze wel.”

overzicht te maken van alle gewasbeschermingsmiddelen die gebruikt worden, waarbij alle voorwaarden en restricties kort en helder beschreven zijn. „Dat overzicht wil ik straks het liefst op een soort poster afdrukken, zodat we weten wat er wel en niet kan en we ook niet telkens alles opnieuw uit hoeven zoeken.”

Groener en duurzamer werken

Op het vlak van verduurzamen en vergroenen hebben alle drie ondernemers zo hun eigen ideeën. Van Dam geeft aan de laatste jaren wat meer te tolereren voor wat betreft ziekten, plagen en onkruiden. Ook zoekt hij bewust naar 'schonere' en minder gevoelige soorten, waardoor de noodzaak om te spuiten minder groot wordt. Eppinga en Hendriks zijn druk bezig met biostimulanten en proberen tegelijkertijd de kwaliteit van hun grond stelselmatig op te krikken met onder andere compost, champost, vaste mest en groenbemesters. Hoewel ze alle drie vooruitgang zien op het gebied van plantgezondheid en weerbaarheid tegen ziekten en plagen, blijft het volgens Hendriks een traject van 'veel vallen en veel opstaan'. „De kunst is om uit te vinden wat voor jouw bedrijf en voor jouw grond werkt. Dat

Hidde van Dam (29) runt samen met zijn vader Arie de kwekerij Bischoff Tulleken in Heerde (Gld.). De kwekerij ligt op een 150 jaar oud landgoed, waarvan Hidde en Arie de grond hebben overgenomen. Op de ca. 11 hectare (vollegrond) wordt een breed assortiment laanbomen geteeld. De VOF Bischoff Tulleken heeft één vaste medewerker in dienst.

Arjen Hendriks (31) runt samen met zijn ouders de kwekerij Collendoorn VOF in Hardenberg (Ov.). Op ca. 13 hectare vollegrond en 1,5 containerveld kweekt het bedrijf een uitgebreid assortiment heesters, coniferen en kleinfruit-planten. Kwekerij Collendoorn heeft drie vaste medewerkers in dienst.

Jelle Eppinga (47) heeft een heesterkwekerij in Nijemirdum (Fr.). Belangrijkste soort binnen het assortiment is cornus (bloemkornoelje), waarvan ongeveer 50 verschillende varianten worden vermeerderd. Deze worden onder de naam Eurodogwoods (dogwoods = kornoelje) hoofdzakelijk naar Engeland en Duitsland geëxporteerd.

de basis van het vak voor een belangrijk deel gewoon handwerk, zo erkennen de ondernemers. „Voor planten, stokken losknippen en wieden hebben we gewoon onze handen nodig”, zegt Hidde van Dam. „Dat is het vak en daar moeten we ook helder over zijn. Als er geen motivatie is om dit werk te doen, dan wordt het ook gewoon niks.” Zelf probeert hij de hoeveelheid handwerk te minderen, onder andere door wat meer onkruid tussen de bomen te tolereren. Bovendien scheelt het ook weer in de kosten. „Als we hier met vier man een ochtend schoffelen, dan is dat al gauw €500 tot €600. Doe je dat de hele week, dan zit je op €2500 tot €3000. Dat zijn toch behoorlijke bedragen.”

Regelgeving steeds grotere last

Nog zo'n uitdaging is de steeds verder toenemende en complexere regelgeving. Als eerste noemen de mannen de spuit- en teeltvrije zones, die ze alle drie als vervelend en beperkend ervaren. Praktisch gezien hebben ze er vaak wel oplossingen voor, bijvoorbeeld door rij- en graspaden zo veel mogelijk langs de sloten te leggen. Meer nog gaat het ze om de inperking van vrijheden. „Je mag je eigen grond niet gebruiken zoals jij dat zelf wilt. Dat voelt gewoon heel onrechtvaardig”, zo verwoordt Hendriks het. Hij merkt daarbij op dat er in de Noordoostelijke regio veel minder watergangen zijn dan bijvoorbeeld rond Boskoop. „Daar kosten die

Gewasbeschermingsregels

Ook de toenemende restricties rondom gewasbescherming houdt de drie ondernemers behoorlijk bezig. Naast het steeds kleiner wordende middelenpakket is er vooral zorg over de toepassingsregels: wat mag er nou wel en wat niet? Van Dam vertelt dat de laanbomen op zijn bedrijf vrijwel allemaal boven de vier meter uit komen. „Maar wat er vanaf die hoogte wel of niet met gewasbeschermingsmiddelen mag is lang niet altijd duidelijk. Dat maakt je als gebruiker best kwetsbaar”, zo stelt hij. Hendriks haalt in dit kader de spuitzwavel aan, waarvan veel varianten op de markt zijn. „Elk van die varianten kent z'n eigen restricties voor wat betreft toepassingsstijdstippen en spuitintervallen. En dan moet je ook nog eens de juiste doppen erbij zoeken. Dat is in de praktijk bijna niet te doen.” Ook Eppinga merkt dat hij er zelf 'nauwelijks meer uitkomt' en dat de kans op fouten daardoor groter wordt. Daar komt bij dat het gebruik van middelen steeds preciezer wordt vastgelegd, waardoor fouten ook eerder opgemerkt worden. „Al met al worden we daardoor steeds afhankelijker van adviseurs die ons vertellen wat we moeten doen. Dat voelt niet altijd prettig.” Ook Hendriks ziet het gevaar van fouten maken, vooral omdat aan de nieuwere middelen steeds specifiekere toepassingsvoorwaarden zijn verbonden. Hij heeft daarom zijn huidige stagiair gevraagd om een

kunnen biostimulanten zijn, maar soms ook heel simpel door soorten op een andere plek te zetten. En laten we niet vergeten: soms moet je ook gewoon ingrijpen tegen ziekten en plagen. Gewasbeschermingsmiddelen blijven dus gewoon heel hard nodig.”

'Boomkwekers zijn echte ondernemers'

Wanneer het einde van het gesprek nadert, wil Van Dam nog even duidelijk uitspreken dat de boomkwekerij 'ondanks alle zorgen' een prachtige sector is. „Van alle takken binnen de land- en tuinbouw hebben wij misschien wel het meest vrije beroep. We bepalen zélf wat we telen en we bepalen ook zélf onze prijzen. Dat is voor mij een belangrijke reden om door te gaan in dit vak.” Hendriks wil nog wel een stapje verder gaan: „Boomkwekers zijn échte ondernemers. Als er overschotten op de markt zijn dan klagen we daar niet over, maar halen we het zelf uit de markt. Die mentaliteit, dat past mij gewoon heel erg goed.” Eppinga vindt behalve de vrijheid, ook het 'groene werk' elke dag weer prettig om te doen. „Mijn ouders hadden geen boomkwekerij; ik heb mijn bedrijf in de loop der jaren zelf opgebouwd. Ik ben niet zo van de vlotte babbelen, maar meer van het werken met mijn handen. In de boomkwekerij is er nog volop ruimte voor mensen die iets met hun handen kunnen en je kunt er ook echt iets mee bereiken.”

'CONTINU BLIJVEN WERKEN AAN WEERBARE PLANTEN'

Raymond Haarman uit Teuge (Gld.) runt samen met zijn partner Marion Alferink een gespecialiseerd stekbedrijf voor heesters. „We doen er hier alles aan om uniforme partijen van topkwaliteit af te leveren”, zo vat hij zijn missie en passie samen. De afgelopen jaren heeft hij zich - met hulp van Margareth van der Horst van Plant Care Education en Wilma Windhorst van Biocontrole - verdiept in het weerbaarder maken planten. Naast een uitgekende klimaatbeheersing en bemesting, speelt het biologische fungicide Serenade hierbij een belangrijke rol.

'We moeten planten niet béter maken, maar weerbaarder maken'. Raymond Haarman herhaalt deze zin een aantal keren tijdens het gesprek. En ook de volgende zin gaat meermaals over tafel: 'We moeten als kwekers minder met ziektebestrijding en meer met gewasgezondheid bezig zijn.' Het is duidelijk dat het thema plantweerbaarheid de boomkweker volop bezighoudt. „Ik denk dat deze omslag in denken bij mij een jaar of tien geleden is ingezet. Door een slimmer samenspel van klimaatbeheersing, bemesting en preventieve biologische gewasbescherming kunnen we planten sterker maken en minder afhankelijk van curatieve chemische middelen. Bovendien zijn we met deze aanpak toekomstbestendiger. Onze afnemers - en ook zijn klanten - willen dat we steeds meer vergroenen in onze gewasbescherming”, zegt hij tijdens een ronde door de kassen.

Vier voedingsschema's

Een belangrijke schakel in het weerbaarder maken van planten is de bemesting. Haarman vertelt de afgelopen jaren te zijn overgeschakeld naar vier verschillende voedingsschema's. „We maken nu vloeibare mestbakken voor groei, voor gematigde groei, voor afharden en voor het remmen van de planten. Door die extra stappen verfijnen we de bemesting en houden we de planten in elk stadium actief, zonder overmatige groei. Ook zien we dat de stevigheid en weerbaarheid van de planten veel beter is geworden.” Volgens de kweker is er heel veel te halen met een uitgekende bemestingsstrategie, al blijft het wel een enorme puzzel. „Elk seizoen leren we bij en komen we weer een stapje vooruit.”

Ook op het gebied van klimaatbeheersing wordt er continu gezocht naar verbeteringen. Haarman wijst daarvoor op de speciale ventilatoren die tussen de verwarmingsbuizen zijn geplaatst. „Daarmee kunnen we tijdens de winterperiode veel lucht verplaatsen, zonder dat het tocht veroorzaakt. Wanneer het koud is drukken we de warme lucht tussen de verwarmingsbuizen naar beneden waardoor we de warmte egaal verdelen - en daardoor ook flink op gas besparen. Omgekeerd kunnen we via luchtverplaatsing ook de

schimmeldruk laag houden en relatief veel vocht per kuub lucht afvoeren. Ook daarmee werken we aan méér gewasgezondheid en minder ziektebestrijding”, zo legt hij uit.

Botrytis geduchte tegenstander

Omdat Haarman vooral stekken van zuurminnende heesters met een fijn wortelgestel kweekt, liggen wortelziekten voortdurend op de loer. Daar komt bij dat het stekmateriaal behoorlijk dicht op elkaar wordt gezet, waardoor er eigenlijk altijd wel enige ziektedruk is. De belangrijkste ziekten op het bedrijf zijn Botrytis (smut) en bladvlekkenziekte. Met name de eerste - Botrytis - is een geduchte tegenstander die eigenlijk in alle cultivars op het bedrijf de kop op kan steken. Haarman vertelt dat hij deze ziekte al bijna tien jaar preventief met het biologische fungicide Serenade bestrijdt. „En dat gaat ontzettend goed! In Euonymus, een soort die toch behoorlijk gevoelig is voor Botrytis, hebben we maar een heel enkele keer terug hoeven grijpen naar een chemische fungicide. Dat zegt toch wel wat over de krachtige werking van Serenade”, aldus de kweker.

De hele winter door Serenade

Om de winterperiode 'schoon' door te komen spuit Haarman al zijn stekmateriaal vanaf eind oktober/begin november om de veertien dagen met Serenade (500 ml per 100 l water + uitvloeier). Met een maximum van

Goed en egaal bewortelde stekken zorgen voor sterke en weerbare planten (links: Leucothoe stek, rechts: Rhododendron plantgoed).

Raymond Haarman heeft samen met zijn partner Marion Alferink een boomkwekerij in Teuge (Gld.). Het bedrijf teelt hoofdzakelijk gewortelde stekken van heesters: 7000 m² onder glas en 4000 m² buitenteelt. De hoofdsoorten zijn Leucothoe, Euonymus, Pieris, Viburnum en Rhododendron. Stekken worden uitsluitend op aanvraag geproduceerd. Haarman levert deze aan ca. 20 vaste afnemers. Het bedrijf heeft twee vaste medewerkers in dienst en beschikt over zeven parttime arbeidskrachten voornamelijk voor stekwerkzaamheden. In piekperiodes maakt Haarman gebruik van extra vakantiekrachten.

negen behandelingen per jaar haalt hij zo ongeveer het einde van februari. „Daarmee overbruggen we precies de meeste gevaarlijke periode. Vanaf maart is de bladnatperiode namelijk alweer wat kleiner geworden, zijn de planten alweer wat actiever en zijn er meestal ook weer meer mogelijkheden om vochtige lucht af te blazen.” Omdat Botrytis nu volledig biologisch kan worden bestreden, schat Haarman dat hij ongeveer een kwart minder chemie gebruikt dan voorheen. „En dat is hoe dan ook winst. Voor mij, voor mijn afnemers én voor de consument”, zo stelt hij. Tegen bladvlekkenziekte (en ook Phytophthora) blijven voorlopig wel chemische middelen nodig om de stekken gezond te houden. „Maar gelukkig laat Serenade zich prima mengen met chemische fungiciden (en ook Soriale®) waardoor we alle noodzakelijke bescherming mooi binnen die tweewekelijkse Serenade-cyclus kunnen uitvoeren. Dat houdt de gewasbescherming helder en overzichtelijk.” Voor wat betreft de kwaliteit en het percentage uitval in zijn teelten ziet Haarman geen verschil tussen het gebruik van chemische middelen voorheen en het gebruik van Serenade nu. „We hebben al jaren een heel stabiele productie; daar heeft de inzet van Serenade eigenlijk niets aan veranderd. Je kunt dus wel stellen dat we zonder al te veel moeite en aanpassingen behoorlijk wat biologischer zijn gaan werken”, zo besluit de kweker.

Soriale® is een geregistreerd handelsmerk van BASF

'GROENE STRATEGIEËN VERGEN KENNIS, INZICHT EN VOORAL EEN LANGE ADEM'

Hoe kun je als boomkweker je teelt(en) vergroenen? Zo makkelijk de vraag gesteld is, zo complex en veelomvattend is het antwoord. „Vergroening draait om strategieën die planten weerbaarder maken tegen ziekten en plagen. Daarmee verschuift de focus van problemen oplossen naar problemen voorkómen. Dat laatste is misschien wel dé kern van het verhaal”, zegt boomteeltadviseur Wilco Dorresteyn van Delphy.

Dorresteyn heeft zich de afgelopen jaren veel bezig gehouden met groene(re) teeltstrategieën binnen de boomteelt. „Interessante maar ook complexe materie waar we nog veel over moeten leren”, zegt hij tijdens een gesprek in de kantine van de eigen onderzoekskwekerij in Hazerswoude. De adviseur realiseert zich dat de sector de komende tijd voor een grote opgave staat - met 2030 als richtjaar waarin veel 'groene' plannen en eisen moeten zijn gerealiseerd. „Er wordt veel gevraagd van onze sector en ik denk ook dat we de komende jaren een flinke slag kunnen maken in vergroening van teelt en gewasbescherming. Met gerichte teeltmaatregelen, rassenkeuze, bemesting, biostimulanten en biologische gewasbeschermingsmiddelen kunnen we minder afhankelijk worden van chemische gewasbescherming - en dat zal ook moeten, want veel chemische middelen zullen de komende jaren van de markt verdwijnen”, zegt hij. Tegelijkertijd pleit Dorresteyn voor realisme en geduld. „We maken stappen in vergroening, maar

Wilco Dorresteyn is Senior Adviseur Boomteelt bij Delphy.

helemaal zonder chemie telen is in mijn ogen een utopie. Er zullen altijd situaties blijven voorkomen waarbij we chemie nodig hebben - al is het maar als laatste redmiddel. Die mogelijkheid mag de sector niet worden ontnomen.”

Bovendien vraagt de adviseur zich af hoe tolerant afnemers/consumenten straks zijn als er toch een luisje of ander ongedierte in de planten voorkomt. „We kunnen een eind komen met groenere strategieën, maar bereiken daarmee maar zelden de effectiviteitsgraad die we met chemische middelen gewend zijn. In hoeverre is de markt straks klaar om net iets minder schone planten te accepteren? Dat antwoord hebben we als sector nog niet gekregen...”

'Aan de slag met vergroening'

Hoewel er nog veel vragen - en ook mitsen en maren - zijn rondom vergroening van teelt en gewasbescher-

ming, is het volgens Dorresteyn toch belangrijk om er nu mee aan de slag te gaan. „Om vooruit te komen moet je inzicht krijgen en kennis opbouwen. Dat gaat met vallen en opstaan en vergt dus een lange adem. Wil je in 2030 enigszins toekomstproof zijn, dan moet je nú strategische keuzes gaan maken die meer op weerbare gewassen zijn gericht en minder op afzonderlijke middelenadviezen leunen.”

Op de onderzoekskwekerij in Hazerswoude komt het vergroeningsthema in meerdere proeven terug, zo laat Dorresteyn tijdens een korte rondleiding over het terrein zien. Eén daarvan is een vergroeningsproef van Bayer in Spirea en Prunus (laurier), waarbij wordt gekeken in hoeverre biologische middelen als Serenade en nog een ander biologisch middel echte meeldauw onder de duim kunnen houden. De adviseur vertelt dat de meeldauwaantastingen vanwege het relatief koude en natte weer pas laat in het gewas kwamen. Bij Spirea was dat begin juli, bij Prunus begin september. „Hoewel de infecties laat waren, zijn ze wel goed op gang gekomen waardoor we nu goed de verschillen tussen de objecten kunnen zien”, zegt Dorresteyn terwijl hij een paar forse meeldauwaantastingen in onbehandelde Prunus laat zien.

Omdat de proef nog moet worden afgerond door enkele collega's, laten de resultaten nog even op zich wachten en kan Dorresteyn daar nog niks concreets over zeggen.

'Chemisch component blijft nodig'

In bredere zin zijn de resultaten met groene middelen echter hoopgevend voor de toekomst en kunnen ze een mooie schakel vormen in de strijd tegen echte meeldauw - en mogelijk nog meer ziekten, zo stelt de adviseur. Tegelijkertijd benadrukt hij het belang dat er een chemisch component behouden blijft om bij nood en een hoge druk in te kunnen grijpen om de teelten voldoende meeldauwvrij te houden.

Omdat veel chemische middelen op de nominatie staan om te verdwijnen, raadt de adviseur aan om nu al na te denken over 'nieuwe' tolerantiegrenzen voor ziekten en plagen. „Vanaf wanneer wordt een infectie een probleem voor de afnemer? Kun je een aangetast gewas nog een jaar op het bedrijf houden? Op dat soort vragen moeten we ons langzaam maar zeker voorbereiden en er antwoorden voor vinden.”

Tot slot benadrukt de adviseur nogmaals dat werken aan een weerbaar gewas geen vrijblijvende bezigheid meer is. „Groener telen is geen keuze meer, het is een noodzakelijk leerproces om je bedrijf toekomstproof te houden.”

Echte meeldauw in bladhoudende prunus.

Het proefveldje met Spirea.

'GEEN MOMENT SPIJT GEHAD OM DOOR TE GAAN MET HET BEDRIJF'

Lisa Wouters (26) is sinds 2016 actief binnen de ouderlijke boomkwekerij Theo Wouters B.V. in Sint Oedenrode (N-Br). Daar houdt ze zich vooral bezig met de handel en afzet van de ca. 70 soorten sierheesters die het bedrijf teelt. Toen haar vader in 2018 na een kort ziekbed overleed, moest het gezin beslissen: stoppen of doorgaan? Samen met haar moeder Yvonne koos Lisa voor het laatste. „En daar heb ik nog geen moment spijt van gehad”, vertelt ze in een gesprek met **Boomteelt Koerier**.

Wanneer wist je dat je in het ouderlijke bedrijf wilde stappen?

„Dat is bij mij pas laat gekomen. Ik heb een opleiding als visagiste gedaan en heb ook een tijdje parttime in een kapsalon gewerkt. Ik heb lang gedacht dat werken op een boomkwekerij vooral iets voor mannen was. Maar toch..., ik liep er als meid wel altijd tussen en het werk begon me ook steeds meer te bevallen. Op m'n 20ste - dat was in 2017 - ben ik gestopt bij de kapsalon en fulltime in het bedrijf van mijn ouders gaan werken. Al gauw deed ik mee in het kantoorwerk van mijn vader. Hij leerde me vooral hoe de handel en afzet werkt en loodste me zo in dat wereldje. In 2018 overleed mijn vader Theo na een kort ziekbed. Een verdrietige periode volgde, waarin we als gezin ook nog moesten beslissen: doorgaan of stoppen? Mijn moeder wilde het bedrijf graag voortzetten - en toen heb ik besloten om er vol voor te gaan. Heel belangrijk bij die beslissing was dat we een hecht en ervaren team van medewerkers hadden - en nu nog steeds hebben. Voor wat betreft de teeltkennis leunen we als bedrijf sterk op hen - en dan met name op onze teeltmanager Roy Verkuylen. Het is dus vooral het complete team dat ons sterk maakt en ons de moed heeft gegeven om door te gaan.”

Hoe zijn de eerste jaren verlopen? Wat viel mee en wat viel tegen?

„De afgelopen vijf jaar heb ik me grotendeels op de handel en afzet gericht en dat is me eerlijk gezegd best goed afgegaan. De bestaande klantenkring van mijn vader is op een heel natuurlijke manier naar mij overgegaan. Dat geeft aan dat er vertrouwen is. Ook heb ik gemerkt dat ik toch wel wat ondernemender ben dan ik vooraf gedacht had. Wat dat betreft zijn de eerste zelfstandige jaren heel goed verlopen en is alles mooi op z'n plek gevallen.”

Welke veranderingen heb je de afgelopen jaren in het bedrijf doorgevoerd?

„Een belangrijke verandering was er in het najaar van 2018. Toen kwam de door mijn vader ontwikkelde Euonymus-soort White Spire op de markt. Deze unieke,

Lisa Wouters (26) runt samen met haar moeder Yvonne de boomkwekerij Theo Wouters B.V. in Sint Oedenrode (N-Br). Op 5,5 hectare containerveld (waarvan 1,5 ha onder glas) telen ze verschillende soorten sierheesters in pot, waaronder Azalea, Euonymus, Rhododendron, Photinia en Pieris. Alle soorten zijn bestemd voor tuincentra en retail. Specialiteit van het bedrijf is Euonymus japonicus 'White Spire', een zelf ontwikkelde witte variant die wereldwijd onder licentie wordt gekweekt. De boomkwekerij heeft 10 medewerkers in dienst (parttime en fulltime).

witbonte variant is ondertussen een belangrijke soort in ons assortiment geworden. Helaas heeft mijn vader de marktintroductie net niet meer mee mogen maken, maar hij zou ongetwijfeld trots zijn op de brede belangstelling voor zijn White Spire. Een tweede verandering is dat de we laatste jaren een wat uitgebreider assortiment zijn gaan voeren. Zo hebben we onder andere een aantal soorten toegevoegd, waardoor we de markt wat breder kunnen bedienen. Verder hebben we afgelopen jaar een hectare containerveld erbij gekregen en ook nieuw waterbassin. Daarmee kunnen we voorlopig weer vooruit.”

Waar wil je de komende jaren naar toe met het bedrijf?

„Ik zou nog wel wat verder willen groeien, met name in kasruimte. Daardoor zouden we ons Pieris-assortiment misschien nog wat verder uit kunnen bouwen... Maar misschien nog wel belangrijker is dat ik wil groeien in kennis over de boomteelt. Op dit moment leun ik sterk op de teeltkennis van ons team en op de kennis van een aantal vaste adviseurs. Daar is niks mis mee, maar ik vind het belangrijk om zélf meer te weten over belangrijke thema's zoals biologie en gewasbescherming. Daar wil ik de komende jaren echt aan werken.”

Wat zie je als grootste uitdagingen - of knelpunten - voor de komende jaren?

„De grootste uitdaging is misschien wel het behoud van goed personeel. Op dit moment hebben we een superleuk team met toegewijde en gedreven mensen. Daar ben ik echt heel erg blij mee! Maar ja, er kunnen altijd

mensen wegvallen... Hoe vang je dat op, zowel in fysieke arbeid als in kennis? Daar maak ik me wel eens zorgen over.

Verder merken we dat sommige teelten lastiger worden door het wegvallen van gewasbeschermingsmiddelen. In de kas kunnen we dat nog redelijk opvangen door meer met biologische bestrijdingsmethoden zoals roofmijten te werken, maar in de buitenteelten zijn de mogelijkheden daarvoor beperkt. Vooral de bestrijding van spint in buitenteelten wordt een steeds grotere uitdaging, waarvan we niet weten waar het eindigt. Dat is voor ons ook een reden om meer onder glas te willen telen; daar kun je de omstandigheden veel beter in de hand houden.”

'IK BEN TOCH WEL WAT ONDERNEMENDER DAN IK VOORAF GEDACHT HAD'

Hoe zie je de toekomst tegemoet? Ben je over tien jaar nog boomkweker?

„Hm... eerlijk gezegd vind ik mezelf nog geen echte boomkweker. Ik moet nog veel leren over de teelt en dat heeft gewoon tijd nodig. Maar als je bedoelt of we er als bedrijf nog zijn, dan is het antwoord absoluut: ja! We hebben als sector de wind mee, want groen is dé trend voor toekomst. Ik verwacht daarom dat de markt goed blijft. Verder hoop ik vooral dat we ons huidige team intact kunnen houden, want zij voegen allemaal iets toe aan het succes van ons bedrijf.”

Wat vind je het mooiste aan het vak?

„Het hoogseizoen - van februari tot april en in augustus en september - vind ik de mooiste periode. Dan staan aan het eind van de dag alle karren vol met mooie producten. Daar kan ik echt van genieten; dan zie je waar je het allemaal voor doet.”

Tot slot: welk advies zou je startende collega's mee willen geven?

„Dan zou ik zeggen: maak de belangrijkste stappen - zoals bedrijfsovername - vooral voor jezelf en niet voor je omgeving. Dat is nodig om gelukkig en succesvol te kunnen zijn in je vak. Dus: onderzoek wat je echte passie is en ga daarvoor. Voor mijn vader hoefde het bedrijf niet persé voortgezet te worden, maar ik heb er uiteindelijk bewust voor gekozen. Daardoor voelde het nooit als een grote druk, maar als een heel natuurlijke keuze.”

In de rubriek **Jong & Ondernemend** laten we jonge ondernemers in de land- en tuinbouw aan het woord. Hoe runnen zij hun bedrijf? Welke kansen en bedreigingen zien ze binnen hun vakgebied? En vooral: hoe zien zij de toekomst tegemoet? In deze aflevering: Lisa Wouters (26) uit Sint Oedenrode (N-Br).

„Het is mooi dat BIO 1020 weer terug is op de markt. Wij hebben er goede resultaten mee geboekt. Met name tegen de taxuskever, maar ook tegen trips en rozenkever.”

René van Gastel, mede-eigenaar van adviesbureau GroeiBalans in Zundert (N-Br.).

„Tijdens het planten geven we BIO 1020 mee in de boorgaten. De schimmel zit dan meteen rond de plant en kan de larven van de taxuskever meteen aanpakken.”

Joost Sterke, plantenkweker in Haaren (N-Br.).

„We moeten planten niet béter, maar weerbaarder maken. Of anders gezegd: we moeten als kwekers minder met ziektebestrijding en meer met gewasgezondheid bezig zijn.”

Raymond Haarman, boomkweker in Teuge (Gld.).

„Aan het eind van de dag staan hier alle karren vol met mooie producten. Daar kan ik echt van genieten; dan zie je waar je het allemaal voor doet.”

Lisa Wouters, mede-eigenaar boomkwekerij Theo Wouters in Sint Oedenrode (N-Br.).

COLOFON

- Concept en realisatie:**
- Bayer CropScience SA-NV
- Vormgeving en opmaak:**
- StudioCR
- Fotografie:**
- Bayer CropScience SA-NV
- Drukwerk:**
- HH Global

Dit is een uitgave van:
Bayer CropScience SA-NV
 Siriusdreef 36
 PO Box 88
 NL-2132 WT Hoofddorp
www.agro.bayer.nl

Onze gebruiksaanwijzingen, zowel mondeling als schriftelijk verstrekt, berusten op uitgebreide proefnemingen. Wij adviseren naar beste weten volgens kennis van zaken van dit ogenblik, echter zonder daarvoor aansprakelijkheid op ons te nemen, omdat opslag/bewaring en toepassing zich aan onze controle onttrekken. Beschrijvingen van een product, resp. gegevens over de eigenschappen daarvan betekenen niet, dat verantwoordelijkheid wordt gedragen bij eventuele schade. Gebruik gewasbeschermingsmiddelen veilig. Lees vóór gebruik eerst het etiket en de productinformatie.

Bayer CropScience aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid over gepubliceerde uitspraken en/of meningen. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd of openbaar worden gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Bayer Crop Science SA-NV.

TERUG IN DE TIJD

Boskoop, 1940: 'Medewerkers van boomkwekerij Byland Bros aan het werk'

Nationaal Archief/Spaarnestad Photo/ANP/Polygoon.

ADVERTORIAL

The power of nature.
 Empowered by science.

Bescherming door wortelkolonisatie

De biologische oplossing tegen bodemschimmels

SERENADE®

Voor een veerkrachtig gewas

Groeit op en rond de wortel

Beschermt tegen bodemschimmels

Langdurig aanwezig in de bodem

Gebruik gewasbeschermingsmiddelen veilig. Lees vóór gebruik eerst het etiket en de productinformatie.

Voor meer informatie over Serenade en andere biologicals: agro.bayer.nl